

підприємства та удосконалення функцій співробітників.

Структуровані типи змін за ступенем їхньої охопленості діяльності підприємств: локальні, радикальні та суттєві. Суттєві змінах середовища включають як передбачувані складові (демографічно-соціальна, техніко-технологічна, екологічні процеси, завантаженість транспортних магістралей), так і непрогнозовані ситуації, які супроводжуються біфуркаційними ефектами, що змінюють основи ринків та якісну поведінку підприємства при незначній зміні його параметрів (показників).

Запропонований підхід до формування стратегій змін передбачає їхнє інтегрування в сучасні реалії здійснення бізнесу, наявних ресурсних можливостей та здатностей персоналу до саморозвитку через інформатизацію суспільства, використання економіки знань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Белошапка В.А., Загорий Г.В. Стратегическое управление: принципы и международная практика: Учебник. – Киев: Абсолют-В, 1998. – 352 с.
2. Виханский О.С. Стратегическое управление: Учебник. – М.: Изд-во МГУ, 1995. – 252 с.
3. Волгогонова О.Д., Зуб А.Т. Стратегический менеджмент: Учебник / О.Д. Волгогонова, А.Т. Зуб. – М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2004. – 256 с.
4. Воронкова В.Г. Управление людскими ресурсами: философські засади: Навчальний посібник

/ В.Г. Воронкова. – К. : ВД «Професіонал», 2006. — 576 с.

5. Друкер Ф. Энциклопедия менеджмента.: Пер. с англ. О.Л. Пелявского / Под ред. Т.А. Гуреш — М.: Издательский дом "Вильямс", 2004. — 432 с.

6. Забродська Л.Д. Стратегічне управління: реалізація стратегії: Навч. посібник для студ. екон. спец. / Л.Д. Забродська. – Харків: Консум, 2004. – 208 с.

7. Клейнер Г.Б. Стратегический менеджмент: актуальные проблемы и новые направления / Г.Б. Клейнер // Проблемы теории и практики управления. – 2009. – № 1. – С. 15–22.

8. Лозовський О.М., Шмигельська І.В. Стратегічні зміни в процесі стратегічного управління підприємством [Електронний ресурс] / О.М. Лозовський, І.В. Шмигельська. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/5_7390.doc.htm

9. Отенко В.І., Гронь О.В. Стратегічні зміни на підприємстві: сутність, види, інструментарій // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2011. – № 8. – С. 204–207.

10. Поташева Г.А. Синергетический подход к управлению: монография / Г.А. Поташева. – М. : ИНФРА-М, 2011. – 160 с.

11. Рамперсад Х. Универсальная система показателей как достигать результатов, сохраняя целостность / Хьюберт Рамперсад: [пер. с англ.]. – [3-е изд.]. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 352 с.

12. Янковець Т.М. Обґрунтування взаємозв'язку стратегічного управління підприємством й інноваційного його розвитку / Т. М. Янковець // Проблеми науки. – 2009. – №6. – С. 6–32.

*Рецензент д.е.н., професор УІПА Прохорова В.В.
Експерт редакційної колегії д.е.н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.*

УДК 658.3:656.2

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Булгакова О. О., аспірант (УкрДАЗТ)

В статті досліджені теоретичні аспекти поняття інтелектуального капіталу підприємств залізничного транспорту (ПЗТ). Розглянуто різноманітні підходи до визначення структури інтелектуального капіталу. Виділені складові інтелектуального капіталу для ПЗТ. Розглянуто інтелектуальний капітал в контексті інноваційного розвитку залізничної галузі. Запропоновано впровадити «інтелектуальний ланцюжок», який пов'язував би інтелектуальні продукти підприємств залізничного транспорту різних сфер діяльності.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, структура інтелектуального капіталу, підприємства залізничного транспорту, інноваційний розвиток.

ИССЛЕДОВАНИЕ ПОНЯТИЯ И СТРУКТУРЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА

Булгакова Е. А., аспирант (УкрГАЗТ)

В статье исследованы теоретические аспекты понятия интеллектуального капитала предприятий железнодорожного транспорта (ПЖТ). Рассмотрены различные подходы к определению структуры интеллектуального капитала. Выделены составляющие интеллектуального капитала для ПЖТ. Рассмотрен интеллектуальный капитал в контексте инновационного развития железнодорожной отрасли. Предложено ввести «интеллектуальную цепочку», которая связывала бы интеллектуальные продукты предприятий железнодорожного транспорта различных сфер деятельности.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, структура интеллектуального капитала, предприятия железнодорожного транспорта, инновационное развитие.

STUDY CONCEPTS AND INTELLECTUAL CAPITAL STRUCTURE OF RAILWAY COMPANIES

Bulgakova O. O., graduate (Ukrainian Academy of Railway Transport)

The article examines the theoretical aspects of the concept of intellectual capital railway enterprises. Various approaches to the determination of the structure of intellectual capital. Highlighted components of intellectual capital for enterprises. Considered the intellectual capital in the context of innovative development of the railway sector. The success of the organization depends on the use of modern technology, improve the technical level, upgrading the quality and implementation of the latest scientific and technological achievements. Prompted to enter a "smart chain" that links intelligent products railway companies in different fields. Allocated intellectual capital as one of the major competitive advantages of company.

Keywords: intellectual capital, intellectual capital structure, railway undertakings, innovative development.

Постановка проблеми. Сьогодні цінність підприємства багато в чому визначається його інтелектуальними та інформаційними ресурсами, а значна частина активів компаній має нематеріальний характер. Експертні дослідження в країнах ЄС показали, що підприємства, які лише частково використовують інтелектуальний капітал, отримують в середньому лише 14% можливого прибутку ті що використовують його більш активно - 39% , а ті підприємства, які інтелектуальний капітал вважають базою свого розвитку - 61 % [23].

Зараз в Україні зростає розуміння важливості вирішення проблем пов'язаних з використанням інформаційно - інтелектуального потенціалу підприємств залізничного транспорту, тобто знань, навичок, високих технологій, організаційної культури і інших елементів інтелектуальної власності. Це насамперед пов'язано з вимогами підвищення конкурентоспроможності залізниць, безпеки та ефективності перевезень, із зростанням мобільності суспільства, зменшенням впливу транспорту на довкілля та інших. Ефективне управління інтелектуальним капіталом дозволить акумулювати та інтегрувати передові досягнення сучасних досліджень і розробок в різних областях інформаційних технологій та телекомунікацій для досягнення поставлених перед залізничниками цілей та задач.

Аналіз останніх досліджень та публікацій: дослідження в області управління та розвитку інтелектуального капіталу та висвітлення

різних поглядів на його структуру представлені в працях таких зарубіжних вчених як: Е. Брукінг, Л. Едвінсон, М. Мілоун, К.-Е. Свейбі, Т. Стюарт, Г. Беккер, Н. Бонтіс [2,13,18,21] російських вчених: Л. Гапоненко, В. Глухов, А. Козирев, В. Іноземцев [3,4,5,7]та інші, і вітчизняних вчених: П. Цибульов, Н. Маркова, М. Бендиков, Е. Джамай, О. Кендюхов [7], Б. Леонтьев, А. Чухно [19], І. Назаренко, Т. Петухова, Н. Корольова [10,11,14]та інші.

Формування цілей статті: дослідити суть інтелектуального капіталу та виділити його основні складові для підприємств залізничного транспорту.

Виклад основного матеріалу: Залізничний транспорт має складну організаційну структуру в яку входить більше однієї тисячі підприємств, організацій та установ, різних за призначенням, технічним оснащенням та способами організації виробництва. Сучасні методи та способи оцінки інтелектуального капіталу (ІК) дозволяють визначити його рівень для кожного з цих підприємств. Щоб зробити аналіз повною мірою необхідно чітко визначити поняття інтелектуального капіталу та його основних складових. Це дозволить ефективно управляти ІК підприємств залізничного транспорту та швидко виявляти та дискваліфікувати можливі проблеми.

Один із класиків дослідження інтелектуального капіталу, відомий американський дослідник Т. Стюарт стверджує, що інтелектуальний капітал - це інтелектуальний матеріал, що включає в себе знання, досвід, інформацію, інтелектуальну

власність і бере участь у створенні цінностей. Це колективна розумова енергія [18].

Е. Брукінг вважає, що інтелектуальний капітал - це нематеріальні активи без яких фірма не може існувати (людські активи, інтелектуальна власність, ринкові активи, інфраструктурні активи) [2].

На думку Л. Едвінсона і М. Мелоуна інтелектуальний капітал – це сума людського та структурного капіталів. Під людським капіталом автори розуміють реальні і потенційні інтелектуальні здібності, а також відповідні практичні навички працівників компанії, а структурний капітал включає складові капіталу компанії: зв'язки зі споживачами, бізнес-процеси, бази даних, бренди і ІТ-системи та ін. [21].

Науковці Д. Клейн та Л. Прусак визначають інтелектуальний капітал як інтелектуальний матеріал, що формалізований, зафіксований, і його використовують для виробництва цінного майна [9].

На думку Базиловича В.Д., інтелектуальний капітал — це нагромаджена у процесі інтелектуальної діяльності сукупність знань, досвіду, навичок, творчості, здібностей, взаємовідносин, що мають економічну цінність і використовуються у процесі виробництва та обміну з метою отримання доходу [22].

А.Ю. Сенюра стверджує, що інтелектуальний капітал є синтезом нематеріальних основ людського капіталу та продукції інтелектуальної праці (технології, інформаційне забезпечення, інноваційне управління) одним з проявів якого є ефект синергії, що поєднує в собі вдалі управлінські рішення та результат розумової діяльності [16].

Варте уваги визначення інтелектуального капіталу залізничного транспорту Плетнікової І.Л. – це сукупність знань, інформації, досвіду, кваліфікації і мотивації персоналу, організаційних можливостей, каналів і технологій комунікації, спроможна створювати добавлену вартість і забезпечуюча конкурентні переваги залізничного транспорту на ринку транспортних послуг [15].

Проаналізувавши точки зору провідних дослідників минулого сторіччя і сучасності, маємо зробити висновок, що на сьогодні однозначне визначення поняття інтелектуального капіталу залишається відкритим питанням. В широкому значенні інтелектуальний капітал – це сукупність знань, навичок, вмінь всіх працівників підприємства, які представлені інтелектуальними ресурсами та включають в себе інтелектуальні людські, структурні і ринкові засоби підприємства, у тому числі нематеріальні активи, які формують конкурентні переваги підприємства. Таке тлумачення підходить для визначення інтелектуального капіталу підприємств залізничного транспорту.

На нашу думку, чим ширше поняття ІК тим

складніше його оцінювати та здійснювати управління. Отже доцільно виділити із загального визначення основні складові інтелектуального капіталу.

Наприкінці 80-х років ХХ ст. відомий західний дослідник К.-Е. Свейбі вперше структурував інтелектуальний капітал, виділивши три основних компоненти, а саме: індивідуальну компетентність, внутрішню та зовнішню структури підприємства. До індивідуальної компетентності автор відносить уміння, досвід, освіту, соціальні навички та моральні цінності персоналу, до внутрішньої структури організації – цілі, завдання, моделі, технології, структуру, внутрішні мережі, неформальні організації, культуру, та до зовнішньої структури організації - зв'язки і взаємовідносини із замовниками, постачальниками, конкурентами, торговельні марки, репутацію.

Новаторські підходи К.-Е. Свейбі вплинули на подальші дослідження вчених у цьому напрямку. Британський дослідник А. Брукінг виокремив у структурі інтелектуального капіталу такі елементи: активи ринку (Market Assets) — нематеріальні активи, пов'язані з обмінними операціями, що визначають становище фірми на ринку (торговельні марки, прихильність покупців, корпоративне ім'я, портфель замовлень); активи інтелектуальної власності (Intellectual Property Assets) — захищену законом інтелектуальну власність компанії (торговельні марки і знаки обслуговування, патенти, авторські права, виробничі та торговельні секрети); активи інфраструктури (Infrastructure Assets) — технології, методи і процеси, які уможливають роботу компанії (нормативна культура, філософія управління, методи оцінки ринку, фінансова структура, бази даних); людські активи (Human-Centered Assets) — інтелектуальні активи, які використовуються компанією (знання, уміння, навички та творчі здібності співробітників) [22].

Вчені та дослідники Т. Стюарт, Н. Бонтіс, Н. Кравчук, Ж. Шульга виділяють в структурі інтелектуального капіталу людський капітал, структурний та споживчий капітал [18, 20, 13].

О. Кендюхов виділяє п'ять елементів інтелектуального капіталу: 1) персоніфікований капітал; 2) техніко – технологічний капітал (винаходи, моделі, патенти, ноу-хау та ін.); 3) інфраструктурний капітал (інформаційні технології, бази даних, організаційна структура, корпоративна культура); 4) клієнтський капітал (відносини з покупцями, контракти, портфель замовлень); 5) марочний капітал (торгові марки, знаки, імідж) [7].

О. Кошулько виділяє людський капітал, споживчий (капітал відносин), інтелектуальна (промислова власність) та структурний капітал [12].

О. Андрейчиков визначає людський капітал (професійний та особистий), корпоративний капітал (організаційний та нематеріальні активи),

комунікативний капітал (внутрішній та зовнішній) [1].

Г. Ступнікер, А. Чухно вважають що структура ІК складається з людського капіталу, технологічного капіталу та ринкового капіталу [17,19].

О. Олійник систематизував визначення структури ІК і стверджує, що структура інтелектуального капіталу включає три основні елементи: 1) людський капітал (індивідуальна компетентність; персоніфікований капітал); 2) структурний капітал (організаційний капітал; внутрішня структура; капітал установи; інтелектуальна власність та інфраструктурні активи; техніко-технологічний та інфраструктурний капітал); 3) споживчий капітал (зовнішня структура; клієнтський капітал; соціальний капітал; партнерський капітал; ринковий капітал; марочний капітал; капітал взаємодії з інститутами ринку) [13].

Ми вважаємо, що для підприємств залізничного транспорту характерні ознаки мають виділені три складові інтелектуального капіталу: людський, структурний та споживчий. Провідною з них являється людський капітал, без нього всі останні не можливі. Отже саме йому необхідно приділяти найбільше уваги. Безумовно всі складові важливі, бо управління інтелектуальним капіталом це складний та багатогранний процес. Логічним є те що оцінювати потрібно кожну з цих складових, а потім результатом буде сума визначених показників.

Управління інтелектуальним капіталом – це провідна компонента інноваційного розвитку підприємства. З підвищенням ролі інновацій в розвитку підприємств в умовах нової економіки не ефективним стають старі управлінські підходи. Це пояснюється тим, що підприємство може бути інноваційно – активним и перспективно розвиватися тільки тоді, коли тенденції такого розвитку обумовлені комплексним впровадженням інновацій [5]. Лідери ринку постійно націлені на навчання та отримання нових знань. Саме знання у вигляді теорії, вмінь, навиків та компетенцій, творчих здібностей складають інтелектуальний капітал підприємства та його інтелектуальну власність. На підприємствах залізничного транспорту можливо запровадити так званий «інтелектуальний ланцюжок», що охоплював би промислові підприємства, проектні інститути, центри навчання та підвищення кваліфікації та ін.. Це дало б змогу створювати кардинально новий конкурентоздатний та інноваційний продукт (послугу) охоплюючи всю специфічну інфраструктуру залізниць.

Висновки: Інтелектуальний капітал – це одна із конкурентних переваг підприємства, яку потрібно ефективно використовувати. Успішність діяльності організації напряму залежить від використання сучасних технологій, підвищення технічного рівня, модернізації, якості та

впровадження останніх науково-технічних досягнень. Сьогодні весь світ намагається найефективніше використовувати свої інтелектуальні ресурси. На підприємствах залізничної галузі, особливо на промислових підприємствах залізничного транспорту, вельми вигідним та прибутковим являється ефективне управління цим капіталом. Пов'язано це з тим, що в цих підприємствах сконцентрована лівова частка наукомісткої інтелектуальної праці всієї галузі, а отже від їх розвитку залежить конкурентоспроможність всієї галузі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрейчиков О.О. Онтологична модель інтелектуального капіталу / О.О. Андрейчиков // Восточно - Европейский журнал передовых технологий. - 2011. - № 5/2 (53). - С. 8-11.
2. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал / Пер.с англ. под ред. Л.Н.Ковалик. – СПб: Питер, 2001, - 30 с.
3. Гапоненко А.Л., Орлова Т.М. Управление знаниями. Как превратить знания в капитал / А.Л. Гапоненко, Т.М. Орлова. - М.: Эксмо, 2008. - 400 с.
4. Глухов В.В. Экономика знаний/ В.В. Глухов, С.Б. Коробко, Т.В. Маринина. - СПб.: Питер, 2003. – 528 с.
5. Донец Л.И. Управление знаниями в контексте инновационного развития предприятия /Л.И. Донец// Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – Вип. 1. – Т.1. - С. 292-296.
6. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы. Режим доступа: <http://lib.ru/ECONOMY/inozemcew.txt>
7. Кендюхов О.В. Эффективное управление интеллектуальным капиталом: Монография / О.В. Кендюхов; НАН України. Институт економіки промисловості; ДонУЕП. - Донецьк: ДонУЕП, 2008. – 359 с.
8. Козырев А.Н., Макаров В.Л. Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности. – М.: РИЦ ГШ ВС РФ, 2003. – 268 с.
9. Комаров И. Интеллектуальный капитал / И. Комаров // Персонал. — 2000. – № 5. – С. 54–62.
10. Компанієць В.В. Система якості управління (менеджменту) на залізничному транспорті: концептуальні підходи та методика оцінки «людської складової» /В.В. Компанієць// Залізничний транспорт України. – 2009 .- № 3.-С.42-47.
11. Королева Н.Н. Человеческий капитал как фактор эффективного развития предприятий железнодорожного транспорта / Н.Н. Королева // Вісник економіки транспорту та промисловості. – 2010. – № 31. – С. 211 – 215.
12. Кошулько О.П. Управління людським капіталом на підприємствах харчової промисловості: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / Национальний ун-т харчових технологій. — К., 2008. — 20с.

13. Олійник О.М. Класифікація інтелектуального капіталу підприємств залізничного транспорту /О.М. Олійник // Вісник економіки транспорту та промисловості. – 2012. – № 40. – С. 180 – 187.
14. Петухова Т.О. Теоретичні підходи до формування та управління людським капіталом залізничної галузі /Т.О. Петухова// Вісник економіки транспорту та промисловості. – 2009. – № 26. – С. 254 – 257.
15. Плетнікова І.Л. Підходи до визначення сутності й величини інтелектуального капіталу залізничного транспорту / І.Л. Плетнікова // Вісник економіки транспорту та промисловості. – 2010. – № 29. – С. 272 – 277.
16. Сенюра А. Ю. Формалізація сутності та структури інтелектуального капіталу персоналу. Режим доступу до статті: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1080>
17. Ступнікер Г.Л. Інтелектуальний капітал як основа розвитку вітчизняних промислових підприємств / Г.Л. Ступнікер // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. - 2008. - № 12. - С. 40-43.
18. Стюарт Т. Інтелектуальний капітал. Новый источник богатства организаций / Пер. с англ. В. Ноздриной. – М.: Поколение, 2007. – 368 с.
19. Чухно А.А. Интеллектуальный капитал: сущность, формы и закономерности развития // Экономика Украины. – 2002. - №11. – С. 48-55.
20. Шульга Ж.О. Інтелектуальний капітал як об'єктивна економічна категорія / Ж.О. Шульга // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2010. - № 2(10). - С. 106-111.
21. Эдвинссон Л., Мэлоун М. Интеллектуальный капитал. Определение истинной стоимости компании // Новая постиндустриальная волна на Западе / Под редакцией В.Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999, с. 434.
22. Інтелектуальна власність [Електронний ресурс] підручник / за ред. В. Базилевича Режим доступу: http://pidruchniki.ws/17810409/ekonomika/intelektualna_vl_asnist_-_bazilevich_vd
23. Как интеллектуальный капитал влияет на стоимость компании в реалиях украинского рынка? Режим доступу: <http://averti.com.ua/novosti/kak-intellektualnyi-kapital-vliyaet-na-stoimost-kompanii-v-realiyah-ukrainskogo-ryinka.html>

*Рецензент д.е.н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Зубенко В.О.*

УДК 005.336.4:[658.8:339.54]

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ЗЕД ПІДПРИЄМСТВ: СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА

Васюренко В. О., к.е.н., доцент (ХНЕУ)

В статті побудовано термінологічний ряд категорії «інтелектуальний потенціал» та встановлений взаємозв'язок між такими термінами як «інтелектуальні ресурси», «інтелектуальний капітал» та «інтелектуальний потенціал». На підставі проведеного теоретичного аналізу виокремлено певні підходи до визначення сутності категорії «інтелектуальний потенціал». Проведено узагальнення діючих підходів щодо розуміння сутності категорії «інтелектуальний потенціал» розвитку підприємств та наведено уточнене визначення даної категорії. Виокремлено проблеми використання інтелектуального потенціалу розвитку підприємства в зовнішньоекономічній сфері. Окреслено взаємозв'язок між інтелектуальним потенціалом розвитку підприємства та його зовнішньоекономічною діяльністю. На підставі чого визначено сутність інтелектуального потенціалу розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Проведено аналіз діючих підходів до визначення складових елементів інтелектуального потенціалу підприємства та запропоновано власну структуризацію інтелектуального потенціалу розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства, в якій автором виокремлено людську та організаційну його частини.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, інтелектуальний потенціал розвитку, зовнішньоекономічна діяльність, структура.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ РАЗВИТИЯ ВЭД ПРЕДПРИЯТИЙ: СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА

Васюренко В. А., к.э.н., доцент (ХНЭУ)

В статье построен терминологический ряд категории «интеллектуальный потенциал» и установлена взаимосвязь между такими терминами как «интеллектуальные ресурсы», «интеллектуальный капитал» и «интеллектуальный потенциал». На основании проведенного теоретического анализа выделены определенные подходы к